

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАН ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО ВИЗНАЧАЄ ЗАСТОСУВАННЯ БЛАНКЕТНОЇ ДИСПОЗИЦІЇ НОРМИ СТАТТІ 131 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

О. Д. Гринь,
старший викладач кафедри
загальноправових дисциплін
та міжнародного права
Одеського національного
університету
імені І. І. Мечникова

Актуальність дослідження. Життя, здоров'я особи та її безпека, відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України, є найвищими соціальними цінностями в Україні. Соціально-економічні умови життя суспільства, його політична система визначають можливості у наданні ефективної медичної допомоги населенню. Частина 1 ст. 49 Основного Закону нашої держави гарантує кожному громадянину право на охорону здоров'я.

Розвиток медичної науки, наявність можливості втручання у біологічні, генетичні та інші процеси розвитку та функціонування організму людини призвели до появи низки нових, таких, що раніше не існували, а тому і недостатньо досліджених з точки зору кримінального права суспільно небезпечних діянь, які посягають на життя та здоров'я особи [1, 8]. Такі діяння в ряді випадків зумовлені появою нових реальних і потенційних загроз для життя та здоров'я людини (фактична світова епідемія СНІДу людини, де, зокрема, Україна займає перше місце серед інших європейських держав за темпами поширення) [2, 484].

Як цілком слушно зазначається у спеціальній літературі, для реалізації конституційно проголошених прав і свобод людини необхідною умовою є створення системи юридичних гарантій їх забезпечення, зокрема і через використання засобів кримінально-правової охорони, при цьому цивілізовані відносини у сфері охорони здоров'я передбачають юридичний захист пацієнта, що є досить дієвим юридичним механізмом захисту порівняно з іншими декларативними документами [1, 8].

Вирішення питань кримінально-правової протидії злочинам у сфері професійної діяльності медичних працівників, пов'язаним із заподіянням спеціальних видів тілесних ушкоджень, зумовлює необхідність у детальному дослідженні таких складів злочинів, їх кваліфікаційних особливостей, критеріїв відмежування від суміжних складів злочинів з позицій сучасних умов і наукових досягнень. Зокрема, це важливо сьогодні, коли унаочнюється ціла низка невирішених кримінально-правових проблем щодо застосування норм ст. 131 КК України, що передбачає відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби.

Ступінь розробки теми. Всі ці проблеми не залишилися поза увагою вітчизняних науковців, зокрема таких, як О. Ф. Бантишев, В. О. Волошин, Ф. Ю. Бердичівський, М. І. Бажанов, В. О. Глушков, О. М. Джужа, І. О. Концевич, О. В. Копан, С. А. Кузьмін, О. В. Шамара та ін.

Досліджуючи специфіку юридичної помилки при вчиненні злочинів зі змішаною протиправністю, О. О. Дудоров наголошує, що блан-

У статті на підставі аналізу норм вітчизняного законодавства у сфері охорони здоров'я населення досліджуються спеціальні питання щодо його застосування в контексті бланкетної диспозиції норми ст. 131 КК України.

Ключові слова: охорона здоров'я, бланкетна диспозиція, змішана протиправність, зараження ВІЛ, СНІД, професійна діяльність медичних працівників

кетний спосіб викладення у статтях Особливої частини КК України має свої вади, пов'язані передусім із кричущою нестабільністю вітчизняного регулятивного законодавства, що породжує серйозні проблеми як теоретичного (концептуального), так і практичного характеру [3, 83]. Повною мірою це стосується злочинів у сфері професійної діяльності медичних працівників, зокрема і норм ст. 131 КК України. На практиці при застосуванні бланкетної диспозиції норм частин 1 та 2 ст. 131 Кримінального кодексу об'єктивно створюються передумови для помилок при проведенні розслідування таких кримінальних справ і винесення судами у таких справах необґрунтованих рішень, що, вочевидь, є неприпустимим.

Отже, метою даної роботи є аналіз стану вітчизняного законодавства, що забезпечує застосування бланкетної диспозиції норм кримінального закону, які передбачають відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження вірусом імунодефіциту людини (далі ВІЛ) чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, небезпечної для життя людини.

Фактично система вітчизняного законодавства, що забезпечує застосування бланкетних і відсильних диспозицій норм кримінального закону, які передбачають відповідальність за злочини у сфері медичного обслуговування та злочини, пов'язані із завданням спеціальних видів тілесних ушкоджень, базується на величезній кількості загальних і спеціальних законів, постанов Кабінету Міністрів України та відомчих правових актів [1, 26–27]. При цьому бланкетна форма диспозиції кримінального закону, що визначає склад злочину зі змішаною протиправністю, передбачає не тільки взаємодію різних галузей права, а й тісний взаємозв'язок законодавчої, виконавчої, зокрема і правоохоронної, діяльності державних органів. Як форма міжгалузевого зв'язку, бланкетна диспозиція виконує важливу функцію погодження правових приписів, що відрізняються за джерелами та юридичною силою [4, 47].

Основним у цій сфері є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», що регулює загальні та окремі спеціальні види суспільних відносин у сфері медичного обслуговування та охорони здоров'я. Певні конкретні питання цих суспільних відносин, як правило, врегульовані спеціальними законами: «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ, «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р. № 123/96-ВР, «Про донорство крові та її компонентів» від

23 червня 1995 р. № 239/95-ВР, «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 р. № 1007-ХІV тощо.

Низка положень щодо застосування норм цих законів регулюється підзаконними актами, наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання реалізації Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 24 квітня 2000 р. № 695, «Порядком проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань», затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23 вересня 2009 р. № 690, та ін.

При застосуванні такої норми кримінального закону, як «Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» (ст. 131 КК України), варто враховувати, що відповідно до преамбули Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ синдром набутого імунодефіциту – особливо небезпечна інфекційна хвороба, що викликається вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ) і через відсутність у даний час специфічних методів профілактики та ефективних методів лікування призводить до смерті [5]. Масове поширення цієї хвороби в усьому світі та в Україні створює реальну загрозу особистій безпеці будь-якої особи, спричиняє тяжкі соціально-економічні та демографічні наслідки, що зумовлює необхідність вжиття спеціальних заходів щодо захисту прав і законних інтересів громадян та суспільства.

Отже, відповідно до ст. 1 зазначеного Закону України: ВІЛ-інфекція – це захворювання, викликане вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ); ВІЛ-інфіковані – особи, в організмі яких виявлено вірус імунодефіциту людини. До категорії ВІЛ-інфікованих належать як особи без клінічних проявів хвороби (носії ВІЛ), так і хворі на СНІД; СНІД (синдром набутого імунодефіциту людини) – кінцева стадія ВІЛ-інфекції; хворі на СНІД – особи з різноманітними патологічними проявами, зумовленими глибоким ураженням імунної системи вірусом імунодефіциту людини [5].

У науковій літературі іноді зверталася увага на те, що законодавець не визначив переліку інших (крім вірусу імунодефіциту людини) невиліковних інфекційних хвороб, що є небезпечними для життя людини та мають бути віднесені до передбаченого в диспозиціях норм ст. 131 КК

України рівно, як і норм ст.ст. 130 та 132 КК України. Як наслідок, органам розслідування та суду в кожному випадку окремо необхідно вирішувати це питання з урахуванням конкретних обставин справи та певних медичних аспектів, що, природно, перебувають поза межами суто юридичних понять, отже, для цього необхідно призначення відповідної експертизи [6, 150]. Оскільки у законодавстві відсутні чіткі критерії для постановки перед експертом відповідних питань щодо предмета експертного дослідження, виключене однозначне застосування кримінального закону. Крім того, згідно з особливостями побудови бланкетних диспозицій юридичних норм умовою правильного застосування досліджуваної норми кримінального закону має стати попередня наявність нормативного визначення поняття невиліковної інфекційної хвороби, небезпечної для життя людини. Отже, неприпустимим з точки зору дотримання вимог юридичної техніки правотворчості є встановлення законодавцем відповідальності за діяння, що фактично на момент встановлення відповідальності ще не визначено. Цей аспект, безперечно, має бути врахований та однозначно вирішений на законодавчому рівні, причому виключно шляхом внесення відповідних змін до кримінального закону.

Відповідно до норми ст. 10 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» обов'язковому лабораторному дослідженню на наявність ВІЛ-інфекції підлягає кров (її компоненти), отримана від донорів крові (її компонентів) і донорів інших біологічних рідин, клітин, тканин та органів людини [5].

Переливання крові (її компонентів), а також використання інших біологічних рідин, клітин, органів, тканин для медичних цілей, що становить найбільшу небезпеку зараження ВІЛ, дозволяється лише після обов'язкового лабораторного дослідження крові донорів на ВІЛ-інфекцію. З метою запобігання поширенню ВІЛ-інфекції через донорську кров її переливання застосовується лише у випадках, коли таке медичне втручання є єдиним засобом для врятування життя людини.

Вітчизняне законодавство прямо встановлює, що, у разі, коли існує реальна загроза життю людини та єдиним засобом врятування хворого є термінове переливання крові, а належним чином перевіреної донорської крові немає, за згодою хворого або його законного представника допускається переливання крові, перевіреної на ВІЛ-інфекцію з використанням швидких тестів. Якщо усвідомлену згоду хворого або згоду його закон-

ного представника отримати неможливо, рішення про переливання такої крові приймається консилиумом лікарів, а за неможливості скликання консилиуму – лікарем, який надає медичну допомогу. Факт переливання крові, перевіреної на ВІЛ-інфекцію з використанням швидких тестів, та згода хворого або його законного представника на проведення такого медичного втручання обов'язково письмово посвідчуються в медичній документації хворого, а зразок цієї крові терміново надсилається для відповідного лабораторного дослідження [5].

Як показує аналіз системи відомчого законодавства, відомчі нормативно-правові акти Міністерства охорони здоров'я України на достатньому рівні встановлюють прямі професійні заборони, пов'язані із реалізацією загальнопрофілактичних заходів із усунення потенційних можливостей зараження ВІЛ через інші біологічні рідини та біоматеріали, де потенційно можуть знаходитися збудники вказаного захворювання. Наприклад, встановлено заборону в лікувально-профілактичних закладах вигодовувати немовлят донорським грудним молоком [6], чітко нормативно встановлено правила антисептики при контакті із біологічними рідинами та біологічними матеріалами тощо.

В умовах стрімкого поширення ВІЛ-інфекції серед населення кожен, хто звертається по медичну допомогу, повинен розглядатися як потенційний носій ВІЛ. Відповідно, кожне робоче місце медичного працівника має забезпечуватися засобами попередження передачі ВІЛ від можливого вірусоносія або хворого на СНІД іншим пацієнтам, медичному і технічному персоналу [8].

При цьому, відповідно до ст. 7 Закону «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», право проведення медичного огляду з метою виявлення зараження вірусом імунodefіциту людини та видачі офіційних висновків про його результати надається лише державним і комунальним закладам охорони здоров'я, що мають відповідно обладнані спеціальні лабораторії, акредитовані у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [5].

Варто також зазначити, що відповідно до ст. 18 цього ж Закону забороняється відмова у прийнятті до лікувальних закладів, у наданні медичної допомоги, ущемлення інших прав осіб на підставі того, що вони є ВІЛ-інфікованими чи хворими на СНІД, а також ущемлення прав їхніх рідних і близьких на цій підставі. Нормативно встановлено, що невідкладна медична допомога

дорослим та дітям, хворим на ВІЛ-інфекцію (СНІД), надається в усіх лікувально-профілактичних закладах України, а таким пацієнтам, захворювання яких не пов'язані з ВІЛ-інфекцією, планова стаціонарна медична допомога надається на загальних засадах [4].

Підводячи **підсумок**, ми маємо констатувати, що діюче законодавство України через встановлені механізми міжгалузевого зв'язку забезпечило на достатньому рівні виконання функції погодження правових приписів досліджуваної сфери, що відрізняються за джерелами та юридичною силою, а отже, загалом створило належні нормативні умови для правильного застосування правозастосовними органами бланкетної диспозиції норми кримінального закону, яка встановлює

кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби.

Проте необхідно зазначити, що використання законодавцем у нормі ст. 131 КК України терміна «інша невиліковна інфекційна хвороба небезпечна для життя людини», на нашу думку, є необґрунтованим і потребує термінової корекції шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України, оскільки зазначене поняття, покладене в основу законодавчої конструкції цієї бланкетної диспозиції, не має однозначного нормативного визначення в системі галузевого законодавства та створює передумови до неоднозначного застосування кримінального закону.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Відповідальність за передбачені Розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України злочини у сфері професійної діяльності медичних працівників та спеціальні види тілесних ушкоджень : [монографія] / О. Ф. Бантишев, В. О. Глушков, О. В. Копан, С. А. Кузьмін [та ін] ; [за заг. ред. В. О. Глушкова]. – К. : МНДЦ при РНБО України, 2011. – 137 с.
2. *Возіанова Ж. І.* Інфекційні і паразитарні хвороби : у 3 т. / Ж. І. Возіанова. – К. : Здоров'я. – 2010. – Т. 2. – 658 с.
3. *Дудоров О.* Специфіка юридичної помилки при вчиненні злочинів зі змішаною протиправністю / О. Дудоров // *Право України.* – 2011. – № 9. – С. 82–91.
4. *Пикуров Н. И.* Квалификация следователем преступлений со смешанной противоправностью : учеб. пособ. / Н. И. Пикуров. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1988. – 56 с.
5. Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>
6. *Волошин В. О.* Визначення невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя особи, як кваліфікуюча ознака, яка відмежовує злочинне діяння із зараження нею від інших складів злочинів / В. О. Волошин, С. А. Кузьмін // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал Міжвід. наук.-дослід. центру з проблем боротьби з орг. злочинністю.* – К., 2010. – № 22. – С. 146-151.
7. Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я № 120 від 25 травня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0821-00>
8. Про профілактику внутрішньолікарняного та професійного зараження ВІЛ-інфекцією : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 листопада 2001 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.diklz.gov.ua/document/nakaz-ministerstva-okhoroni-zdorovya-ukraini-vid-09072010-550-pro-zabezpechennya-dostupnost>

Гринь О. Д. К вопросу о состоянии отечественного законодательства, определяющего применение бланкетной диспозиции нормы статьи 131 Уголовного кодекса Украины

В статье на основании анализа норм отечественного законодательства в сфере здравоохранения населения исследуются специальные вопросы его применения в контексте бланкетной диспозиции нормы ст. 131 УК Украины.

Ключевые слова: здравоохранение, бланкетная диспозиция, смешанная противоправность, заражение ВИЛ, СПИД, профессиональная деятельность медицинских сотрудников

Grin Oksana. On the status of national legislation that provides the use of blanket provisions of Article 131 of the Criminal Code of Ukraine

In the article on the basis of analysis of norms of national legislation in the field of a health protection of the population the special questions are investigated regarding the application in the context of blanket disposition of norm of article 131 the Criminal Code of Ukraine.

Key words: health protection, blanket disposition, mixed wrongfulness, infection of HIV, AIDS, professional activity of medical workers